

GELENEKSEL KÜLTÜRÜMÜZDE TAŞ, ZİLE'DE TAŞLARLA İLGİLİ İNANMALAR, UYGULAMALAR VE OYUNLAR

Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI

Sözlüklerde, “Yeryüzünün sertleşmiş ve katılaşmış tabakalarında bulunan maden, tuz ve oksitlere göre değişik renkte ve değişik bileşimdeki çok sert cisim.” olarak tanımlanan taşa, taş deyip geçmemek gerekir.

Hayatın ve tarihin bütün macerası taşların gizil sırrında saklıdır. Altay Türklerinin Yaratılış Efsanelerinde, uçsuz bucaksız evrende uçan Ülgen, denizden çıkan taşa oturunca rahatlar ve:

*“Denizden çıkan taş fırladı çıktı yüze,
Hemence taşı tuttu, bindi taşın üstüne!
Artık Ülgen memnundu, rahatı bulmuş idi
Üzerinde duracak bir yeri olmuş idi.”¹*

biçimindeki mitolojik anlatıda görüldüğü gibi taş, yeryüzü, insanlar, bitkiler ve hayvanlar yaratılmadan önemli bir işlev üstlenmiştir.

Tanrı suda boğulmak üzere olan ve kendisinden yardım isteyen kişiyi kurtarmak için ‘*Sağlam bir taş olsun*’ der ve suyun dibinden bir taş çıkartır. Mitolojide taş kurtarıcı, üzerinde durulabilen bir korunak anlamındadır.

Dünya durdukça duran taşlar, en kalıcı belgelerdir. Çünkü taşlar biçimlendirilerek oluşturulan eserler ve insan eli ile üzerine çizilen izler, tarihe ışık tutan geçmişten geleceğe uzanan sağlam köprülerdir.

Anadolu’nun çeşitli kültürlerindeki taşla ilgili inançlar incelendiğinde tarih öncesi devirlerdeki *aterien* denilen kültür devrinde, taşın önemli bir yeri vardır.

Sümer, Akad, Babil gibi kültürlerde yer alan ve önemli işlevler üstlenen taş, Anadolu’da Hititlerde ve daha sonraki kültürlerde hep vardır.

Hititlerde kutsallığına inanılan Havaşi taşı, Anadolu’da Havaş – Taşları adı verilen taşlar fetiş anlamında kullanılmıştır. Friglerde görülen Ana Tanrıça Kybele’nin de başlangıçta bir meteor taşıyla ilgisi olduğu bilinmektedir.

Türk kültürünün ana belgelerinden Orhun yazıtlarında taş aracılığıyla, tarihimizin, kültürümüzün ve medeniyetimizin ilk önemli belgelerine ulaştığımız gerçeği bunlardan ilk akla gelenlerdir.

İyi talih ve saadet getiren dağ anlamındaki Kutlug Dağ Uygurlara güç ve bereket verir. Uygur hakanlarından Yü-lun Tigin, Çin sarayından bir

¹ Bahattin Ögel, Türk Mitolojisi, Ankara, 1971, s. 433

kızla evlenmek için Kutlug Dağı'nın taşlarını Çinlilere verince düzen bozulur. Kuşlar, hayvanlar tuhaf tuhaf bağırır, kağanlar peş peşe ölür, kıtlıklar, kıranlar başlar. Uygurlar göç etmek zorunda kalırlar. Tarihimizdeki bu göç anlatısı kayanın kutsallığını dile getirmesi açısından önemlidir. Buradan hareketle taşların da bir ruhu olduğuna inanılır.

Yer yüzünde gözle görülen her şey bir sebeple yaratılmıştır. Taşlar da bu halkanın en önemli araçlarıdır. Milyonlarca yıldır mağmanın çekirdeğinden hareket halindeki lav seli olarak yukarıya çıkması, çatlaklarda toplanıp oluşması ve bu arada gördüğü basınç ve içinde bulunan mineraller sayesinde kazanmış olduğu bir enerji vardır.

Taşlardaki bu canlılığa ve gizil güce inancın bir uzantısı olarak Yakutlarda *yad*, *yada*, *sata*, Kıpçak grubuna bağlı lehçelerde *cay*, *cama*, Kırgızlarda *joytaş*, Oğuz şivesinde ve tüm Anadolu'da *yada taşı* dediğimiz bir taşın yağmur yağdırma gücüne sahip olduğuna inanılır.

Yağmur taşı konusunda Ortaçağ İslam kaynakları da dahil olmak üzere birçok eski metinde çok sayıda efsane ya da mitolojik iz taşıyan hikâyeler anlatılır. Gerdizi'nin eserinde yada taşının kökeni Nuh Peygamberin duasına bağlanmaktadır. "*Nuh Peygamber Allah'a dua edip Yasef'e bir isim (dua) öğretmesini, bu duayı okuyunca yağmur yağmasını niyaz etti.*

Allah onun duasını kabul etti. Yasef'e bir dua öğretti. Yasef bu duayı bir taş üzerine yazdı. İhtiyaten unutmaması için bu taşı boynuna astı.

Bu duayla yağmur yağmasını istediği zaman yağmur gelirdi. Bu taşı suya vurursa su hastaya şifa verirdi.

Bu taşta onun oğulları mirasçı oldular. Oğuz, Hazar, Karluk ve benzerleri gibi onun nesli çoğaldı. Sonra, bu taş sebebiyle nesli arasında anlaşmazlık çıktı.

Bu taş Oğuzların elinde idi. Yasef'in oğulları 'bir gün toplanıp kura çekelim, taş kime çıkarsa ona verelim.' dediler. Bunun üzerine Oğuzlar, aynı şekilde bir taş yaptılar. Bu duayı onun üzerine de yazdılar. Oğuzların büyüğü bu sahte taşı boynuna astı. Kararlaştırılan gün gelince, kura çektiler. Taş Karlukların hissesine düştü. Oğuzlar yaptıkları sahte taşı Karluklara verdi. Esas taş yanlarında kalda. Oğuz boylarından Anadolu'da Türklerin taşla yağmur istemeleri bu sebeptendir."²

Taşla yağmur isteme inancının Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Zile'de de izleri varlığını göstermektedir.

Yağmur yağmadığı zamanlarda Aslan Dede, Hüseyin Gazi tepesi gibi kutsallığına inanılan yerlere çıkılarak yağmur duası yapıldığı ve bu uygulamada taşlardan yararlanıldığı hepimizin malumudur.

² R. Şeşen İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri, Ank. 1998, s.72

Yine Zile’de yağmur duası yapılırken 41 taşa dua okuyup suya atma adetinin varlığı halen hafızalarımızdadır. Burada da yada taşı inancının izleri görülmektedir.

Taşın canlılığı ve gücü ile ilgili bir anlatıya da Divanü Lügati’t Türk’te rastlanmaktadır. Burada; “*Saydam, pürüzsüz ve beyaz bir taş, mühür yüzüğüne takılır (yada taşı), bu kişiye şimşek değmez, çünkü bu taşın doğasında insanı şimşekten koruma vardır. Aynı zamanda bu taş, beze sarılıp ateşe atıldığında yanmaz, hatta kendisi ile birlikte bezin de yanmamasını sağlar. Bu sinanmıştır. Bir adam susamışsa bu taşı ağzına koyar ve susuzluğu geçer.*”³ ifadesi yer almaktadır.

Çevrelerine belirli tesirler yaydıklarına ve canlı organizmalar üzerinde önemli etkilerde bulduklarına inanılan bazı taşlara eski uygarlıkların kültürlerinde *tılsımlı taşlar* adı verilmiştir. Sihirli asalarla ilgili inanç da bu konuyla ilgilidir. Bu asalar birtakım enerjileri çeken, toplayan, dönüştüren taştan yapılmış bir alet konumundadır. Önce Atlantis’te sonra da Mısır’daki inisiyelerin ellerinde görülen bu sihirli asalardan birinin en son Musa Peygamber’de görüldüğü üzerine çeşitli anlatılar bulunmaktadır.

Türk kültüründe kartal, aslan ve kaplumbağanın çok önemli yeri vardır. Bu hayvanların işlevleri nedeniyle önemsendiği için taştan heykelleri yapıp önemli yerlerde kullanılmıştır. Sabrın, uzun ömrün simgesi kaplumbağa Orhun yazıtlarının temel taşı biçiminde yer alırken, gücün ve azametinin simgesi Aslan taş heykeller biçiminde saray kapılarında, Orhun Yazıtlarına giden yolun iki tarafında, oradan esinlenerek de günümüzde Aslanlı Yol adı ile Atatürk’ün anıt kabrinde ve kimi önemli devlet konutlarında kullanılmıştır.

Türk kültüründe önemli bir yere sahip kartal Hun İmparatorluğu’nda Gök Tanrı sayılmış, Dede Korkut’ta da kuşların sultanı olarak yorumlanıp Tanrı’ya yakın uçucu kuş diye tanımlanmıştır. Kayalık yerlerde yuva kuran kartal çeşitli özellikleriyle türkü, mâni, tekerleme ve şiirlerimizde kendine özgü yerini almıştır.

Gücün, kararlılığın, çevikliğinin, koruyuculuğun ve hareketliliğinin simgesi olarak görülmesi nedeniyle pek çok kişi ve kurumların amblemi olarak simgelenmiştir.

İsa’nın, Zeus’un, Sezar ve Napolyon’un amblemleri kartaldır.

Nemrut dağındaki Antiokos’un mezarı ölüyü kötü ruhlardan korumak amacıyla kartal ve aslan heykelleriyle çevrilmiştir.

Kartal burada Zeus’un olduğu kadar, Anadolu uygarlığının da bir amblemi olarak simgelenmiştir. Zile özelinde (Maşat) Yalinyazı’ya 5 km.

³ Divanü Lügati’t Türk, s. 71

uzaklıktaki Ağcakeçili köyünde bulunan ve halen Tokat Müzesi girişinde yer alan taştan yapılmış kartal heykeli düşündürücüdür.

Bu heykel, Adıyaman'da Nemrut Dağı etrafındaki her biri 5'er km. ara ile dikilmiş kartal heykellerini anımsatmaktadır. Bu da bize Zile'de Maşat Höyük Kazısı'nın böyle bırakılmayıp çevredeki Ağcakeçili, İğdir vb. höyüklerin de kazılarak Maşat Höyüğü uzantılarının su yüzüne çıkarılması gereğini gözler önüne sermektedir. Bu heykel, kent koruyucu heykel oluşu nedeniyle burada bulunan büyük bir kent kalıntısı gün ışığına çıkarılmalıdır.

Buğday ve ekmeğin macerası taş ile başlar. Yiyeceklerimizin bir bölümü, soframıza gelene kadar, ya değirmen taşında, ya el değirmeninde, ya saten taşında, ya soku içinde bazı işlemlere taş aracılığı ile uğrar.

Taş, sıcak yuvamızda duvar olurken, damımızın üzerindeki toprağı sertleştirmek için silindir biçimindeki loğ taşı adı ile önemli bir görev yüklenir. Yine sosyal yaşamımız içinde; ark taşı (oluk), kuyu taşı (Kuyu ağızlarına tolanın sığacağı büyüklükteki yayvan taş), suluk, çeşmelerde yalak taşı, düven altında çakmak taşı, dibek taşı (Siyah taştan oyularak yapılan dibek), merdivenlerin ilk basamağı olarak yapılan ayak taşı, binek taşı, fırın taşı, dilek taşı, siğil taşı, hamamlarda göbek taşı, camilerde musalla taşı ve mezarlıkta mezar taşı bir çırpıda sayabileceklerimizdendir.

Geleneksel kültürümüzde taş, hep ön planda yer almıştır. Binaların temel taşından başlamak üzere akla gelen her yerde önemli bir işlevle karşımıza çıkmıştır.

Geleneksel kültürümüzde taşların Zile özelinde önemli bir işlevi de halk ağzında *keerüz* denilen *kehriz*lerdir.

Belediyelerin demir borularla su hatlarını şehir şebekesine bağlamadan önce, Orta Asya'dan Anadoluya uzanan geniş kültür mirasının içinde taştan yapılan ve kehriz (keerüz) adı ile bilinen yer altı su kanallarıdır.

Kehriz, Osmanlı döneminde evlere çekilen ilk su şebekesinin adıdır. Kehrizler, içme ve sulama suyunu karşılamada çok önemli bir işleve sahiptir.

Evlerin altından geçen, kaygan taşlardan yapılmış pöyrek (pöğrek) denilen kanallarla, içme ve kullanma suyunun geçtiği bu sistem, henüz pek çok ilde bile yokken, Zile'de evlerin içinden geçerek, bahçelere ulaşan bir su şebekesi mevcuttu. Bu nedenle eski Zile evlerinin mutfakları zemin katta yer alırdı. Mutfak olarak kullanılan yer odasının içinde, kehrizin ağzı kalaylı bakırdan yapılmış büyükçe bir kazan kapağı ile kapatılırdı.

Sürekli akar halinde bulunan bu kehrizler evden eve geçerek bir mahallenin su ihtiyacını görür, sonra da çaya ulaşırdı. Kışla Mahallesiindeki kehrizlerin Gobul Deliği dediğimiz noktada birleşip bahçelere doğru aktığı çoğumuzun anılarından. Suyun bolluğu nedeniyle kışla Mahallesiinde

cadde boyunca beş tane pınar bulunduğu ve bunların bazılarının geriye sadece yalak taşlarının kaldığı acı bir gerçektir.

Kutsallığına inanılan, hakkında efsaneler anlatılan bazı taşlarla ilgili uygulamalardan taşı ziyaret; çevresinde dolanma, taşa el sürme, vücuda sürme, taşı öpme, üstte taşıma, evde saklama, yerinden alıp belli bir süre sonra alındığı yere bırakma vb. biçiminde yapılmaktadır.

Taşla ilgili efsane motiflerinin en önemlisi taşa dönüşmedir. İnsanlara ders vermek amacıyla oluşan taş kesilme efsanelerinin en ilginçlerinden biri Zile’de anlatılan Taş Mercimek Tarlası Efsanesi’dir. Bu efsane:

“Zile’nin hemen kenarında Hüseyin Gazi tepesi bulunmaktadır. Bu tepede Hüseyin Gazi’nin yatır ve yatırın hemen yanı başında biri büyük diğeri küçük iki mezar bulunmaktadır. Yatırın başında da yaşlı bir ardıç ağacı vardır. Tepenin üzerinde birkaç tarla bulunmaktadır. Bu tarlaların hepsi doğal olarak bir birine benzerken bir tarla hepsinden farklı gözükmektedir. Tarlaya baktığınızda tarlanın yüzünün küçük yeşil mercimeğe benzer taşlarla dolu olduğunu görünür. Çevre halkına sorduğunuzda size şu efsaneyi anlatırlar:

Bir zamanlar bu tepenin eteğindeki köyde yaşayan yaşlı ve fakir bir karı koca, bunların da güzel mi güzel bir kızları varmış. Bu kız komşu köyden kimsesiz, yoksul bir delikanlıyla evlenip gelin gitmiş. Kız gelin gittikten kısa bir zaman sonra babası ölmüş. Yalnız kalan annesi yine köyden fakir bir adamla evlenmiş. Adam hem fakir hem de çok aksi biriymiş. Gelin giden kızın da bir bebeği dünyaya gelmiş. Bebek daha altı aylık olmadan bu defa da kızın kocası ölmüş. Bebeğini kucağına alan kız anasının evine dönmüş. Aksi babalık kabul etmediyse de iki kadının yalvarmaları sonucu karın tokluğuna kızı eve kabul etmiş. Kısa bir süre sonra bebek hastalanmış. Adama bebeği hekime götür, ilaç al dedikçe, “Ben sizin karnunuzu doyuramıyorum bebeğe ilaç alamam.” diye çıkmış.

Bebek hastalıktan inim inim inlemeye başlamış. İnsafa gelen adam. “Benim Hüseyin Gazi tepesinde bir tarlam var. Çok dik olduğundan çift çıkmaz. Yaşlandığım için de ekemiyorum. Kazmayı al, tarlayı kaz. Mercimek ek. Mercimek iki ayda tahıl verir. Derer, götürür satarsın. Parasına da bebeğini hekime götürürsün.” Demiş.

Çaresiz kalan kadın bebeğini sırtına sarıp, kazmayı eline alıp erkenden tepeye çıkmış. Yatırın başında dikili taşla ağaç arasına salıncak yapıp bebeğini yatırıp tarlayı kazmaya başlamış.

Günlerce kazmış. Mercimeği ekmiş. İki ay beklemiş. Mercimek öyle bol olmuş ki sevincinden havalara uçuyormuş. Bu süre zarfında da çocuk iyni ipliğe dönmüş. Hastalıktan inim inim inliyormuş.

Mercimekleri yolarken göksü sızlamış. Bebeğe süt vermek için yatırın başına koşmuş ki bebekte ses soluk yok.

Bir tarlaya bakmış, bir yatıra bakmış, bir bebeğe bakmış sonra bebeğin üzerine kapanıp öyle ağlamış, öyle bağırmış ki... Feryadı cihanı tutmuş. Bu sırada yatırdan- gaipten bir ses yükselmiş 'Mercimeğin taş ola!.. Mercimeğin taş ola!...' ta aşağı köyden duyulmuş bu ses. Kadın da ruhunu teslim etmiş bu sesin ardından. Köylüler şaşkınlıkla tepeye tırmandıklarında bütün mercimeğin taş kesildiğini görmüşler. Anne ve bebeği yatırın yanına defnetmişler. O gün bu gün "Taş Mercimek Tarlası" diye anılır olmuş bu tarla".⁴

Ne hikmetse zaman içinde çocuğu olmayanların ziyaret yeri haline gelmiş burası. Çocuğu olmayan kadınlar, adak adayarak tarladan yedi mercimek taşı alıp yedi gece yastığının altında tutup daha sonra getirip tarlaya taşları bırakmaktadırlar. Çocuğu olanlar da bebekleriyle buraya gelip kurban kesmektedirler. Yıllardır süren bu uygulama son yıllarda cahilce ve çok yanlış bir uygulamaya dönüşmüş, mercimek taşlarını götürülenlerin bir tanesini yutup altı tanesini geri getirmesi sonucu ve kimi kadınların da götürdükleri taşları getirmemeleri nedeniyle bugün yerinde yok denecek kadar azalmıştır.

Burada üzerinde durulması gereken konu taştan şifa umulması boyutudur.

Zile ve çevresinde taş, sosyal yaşamımızı ve geleneksel kültürümüze o denli yer etmiştir ki; beddualarımızda;

*Başına taş düşse,
Sidikliğine taş dursun*

gibi ilenmelerin yanı sıra analarımızın her birini bir amaç için söylediği:

*Taş düştüğü yerde ağırdır
Taşıma su ile değirmen dönmez
Taş ol da baş yar
Taş taş üstünde olur, ev ev üstünde olmaz
Taş yerinde ağırdır
Taş atana ekmek at*

Taş çömleğe çarparsa vay çömleğin haline; Çömlek taşa çarparsa yine vay çömleğin haline

biçimindeki özgün atasözlerimizle;

*Taşa tutmak
Taş taş üstünde bırakmamak
Taş yürekli*

gibi deyimler sadece birkaç örneğidir.

⁴ Mehmet Yardımcı, özel arşivi. (Benzer bir varyantı, (Selvi Ülkü derlemesi), Mehmet Yardımcı-Cahit Kavcar, Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.17-18)

Zile’de taştan şifa umma ile ilgili önemli bir uygulama da bekimiş taşıdır.

Zile Müftüsü Arif Kılıç’ın 1961’de yayımlanan Çağiltı dergisinin birinci sayısındaki yazısında “Zile tarihinin birinci devresine ait kalıntıların en mühimlerinden biri **Bekimiş Taşıdır**. Eski ihtiyar bilginlerimiz, bu taşın Nuh tufanından evvel mevcut olduğu ve bunun kiliselerde bulunan mai mukaddes- **kutsal su taşı** olduğunu söylerler idi. Kiliseler ve kiliselerde kutsal suyun kullanılması Hristiyanlığın zuhurundan sonra başladığına göre bu taş Afrodit Enaitis Meshebi’nin bakiyesinden olduğu kuvvetle tahmin ediliyor. Çünkü bu taş çok iptidai bir şekilde yapılmış, kaba saba bir şeydir. Hristiyanlığın zuhurundan sonraki estetik zarafet yoktur.

Bu taşta kadınlarımız tarafından kutsiyet izafe edilir. Bir şeyden korkan kadın, korkudan mütevellit bir hastalığa yakalanmamak için bir kap ile su götürür, Bekimiş taşının içine kor ve içer. Kadınlarımızın yürek kakması tabir edilen korku hastalığına karşı öteden beri tedavi şekli budur. Bu taşta izafe edilen kutsallık binlerce sene evveline aittir., demektedir. Bu taş bugün Altınevler semtinde Hidayet Açış ve Hüsnü Boz’a ait evlerin arasında duvar içinde kalmıştır.

Araştırmacı Ufuk Mistepe Hidayet Açış’ın eşinin: “Göğsü ağrıyan, kalbi sıkışanların o taşın çukurluğunu önce suyla yıkayıp doldurduktan sonra ağrıyan yerlerine sürdüklerini, başı ağrıyan suyu başına, sırtı ağrıyan sırtına sürdüklerini, karnı ağrıyanların içtiklerini, konuşma özürülü çocuklara bu taştan su içirttiklerini,, anlattığını kendi sitesinde yayımlamıştır. Zile’nin en eski gazetecilerinden Hüseyin Hoşcan’ın tahmini ölçüsünü yüksekliğinin 100 cm, eninin 80 cm, kalınlığının da 20 cm. Kadar büyük bir taş, oyuk biçimindekinin de yüksekliğinin 40cm, çapının da 25 cm kadar olduğunu söylediği ve araştırmacı Ahmet Divriklioğlu’nun teyit ettiği, bizim de halen hafızamızda bulunan bu taş bir, bir buçuk metre yüksekliğinde bir taşıdır.

Yalnız dikkatlerden kaçmaması gereken husus. Burada, bekimiş taşının yanında bir de Sırt taşı denen ve özellikle sırtı ağrıyan, bel ağrısı çekenlerin “**Sırtım demir, belim bek,**” biçiminde bir sözü yineleyerek sırtlarını sürdükleri sırt taşı denilen bir taş daha bulunmaktadır.

Duvar içinde kalan taşın Bekimiş Taşı olmayıp, Sırt Taşı olma ihtimali yüksektir.

Bu taştan başka Zile’de aynı amaç için ziyaret edilen bir *Bekimiş Taşı* daha bulunmaktadır.

Bu taş Araştırmacı M. Emin Ulu’nun *Alperenler Cenneti Tokat* adlı eserinde de yer verdiği ve Zile’de her okula başlayan çocuğun götürülmesi gelenek haline gelen Muallim Dede ziyareti nedeniyle hepimizin en az bir kere ziyaret ettiği Bekimiş Dede’dir.

Zile Devlet Hastanesi bahçesinde Muharrem Dede türbesinin karşısında, mezarsız sütun biçiminde bir taş bulunmaktadır. Bu taş, havuz şeklinde bir çukurun içine dikili olup yörede *yürek kakması* denilen korku hastalığına yakalananların ziyaret ettikleri yerdir. Sütunun dibindeki kurna şeklinde olan çukurluğa su doldurup aldıkları suyu evlerine götürüp üç gün içerlerse şifa bulacaklarına inanılmaktadır.

Bekimiş Dede'nin sütun şeklindeki taşı halk arasında *dilek taşı* olarak da bilinir. Ziyarete gelenler önce dilek diler, sonra bu taşı kucaklar, taşı kucaklarken elleri bir birine kavuşanlar dilekleri olacağına inanır.

Bu taşta, mum yakılan mekânda, üzerine adak mumunun artığı sürülmüş küçük taş yapıştırmak da yine dilek taşı uygulamasının Zile'de yaygın olan biçimidir. Küçük taş yapıştırmamanın yanı sıra aynı mekânda sayıları 20'nin üzerinde küçük çakıl taşlarını dilek tutup ikiye ayırmak ve ayrılan bir parçayı tek olursa, ya da çift olursa şu dileğim yerine gelecek biçiminde tek çift yapmak da yine dilek taşı uygulamasının bir başka biçimidir. (Bu uygulamaların Zile ve çevresindeki bazı yatır başlarında da yapıldığı bilinmektedir.) Sayın Bekir Altındal'ın, sayın Bekir Aksoy'un ve kimi araştırmacıların ifadeleri ile aynı mntıkada şifa amaçlı iki Bekimiş Taşından daha söz edilmektedir.

13-17 Ekim 1986'da Samsun'da yapılan Tarih Boyunca Karadeniz Sempozyumunda bir bildiri sunan Prof. Dr. Münir Atalar'ın Anaitis Meshebini dile getirerek verdiği bilgilerde de belirtildiği gibi Hristiyanlığın yayılmasıyla ortadan kalkan Anaitis meshebine inananlardan binlerce kişi kasım ayının ilk haftası Zile'ye gelerek Anaitis tapınağının etrafında toplaşrlar, papazları dini bir törenle taç giyer, günlerce bu yörede kalarak şehre bir canlılık getirir, ticari hayatı canlandırırılmış.

Bu toplantılardaki canlılıkla halkın kilise anlamındaki *Deyr* sözcüğünden bozarak *Deri* dediği *Zile Panayırı* oluşmuştur. Bu panayır geleneği halen sürmektedir. Bu döneme ait en önemli kalıntı Bekimiş Taşıdır. Bekimiş taşından başka bu devreye ait pek çok sütun başlıkları, lâtin kitabeleri, koç heykelleri vb. mabet kalıntısı taş bulunmaktadır. Bu nedenle iyi bir saha araştırması yapılmalı ve şifa amaçlı bazı uygulamalara kaynaklık eden bu taşların tespiti yapılarak belgelenmelidir.

Taşlarla ilgili inanma ve uygulamaların biri de siğil ocağında ocakzadenin siğil üzerine dua okuyarak gücüne inandığı taşı siğil üzerinde gezdirerek siğili giderme olgusu Zile ve yöresinde taşlarla ilgili inanma ve uygulamaların bir başka boyutudur.

Zile'de bazı yaşlı kadınların yeşil renkli yeşim taşı yüzükler taktığına hepimiz tanığızdır. Gücüne inanılarak bilinçli bir şekilde takılan bu yüzükler sınırları gevşetici, vücut dengesini sağlayıcı, böbreklerin düzenli

çalışmasına yardımcı oluşu ve kanamayı durdurucu özelliği için takılmaktadır.

Anadolu medeniyetlerinde değerli taşlar çok kullanılmıştır. Dansözler, izleyicilerin seksüel ilgisini çekmek için göbeklerine yakut gibi kırmızı taşlar takmışlardır. Halen, *zeberced* taşının karanlık yerlerden geçerken duyulan korkuyu yenmek için takıldığı bilinmektedir.

Taşıyana değerinden dolayı rahatlık, zenginlik ve huzur veren, aşk ve sadakat duygularını kamçıladığına inanılan altının Zile'de ısrarla gelinlere dozu yüksek tutularak takılması da boşa değildir. Takı olarak kullanılan taşların altında mutlaka bir şifa unsuru göze çarpmaktadır.

Zile ve yöresinde taşla ilgili inanma ve uygulamalar o kadar çeşitlidir ki örneğin mezar başına mutlaka iki taş dikilir. Bunlardan baş kısmındakinin ölüm, öbür dünya; ayak ucundakinin ise hayat, bu dünya için olduğuna inanılır. Mezarlıkta dua okurken kabrin ayak ucunda durularak dua okunur. Bu şekilde bu dünyadan, öbür dünyadakine iyi niyet dilekleri gönderildiğine inanılır.

Ölü çıkan evde cenazenin yıkandığı yere irice bir taş bırakılırsa yakın sürede evden ikinci bir cenaze çıkmayacağına inanılır.

Hıdrellezde taş taş üstüne koyarak ev maketi yapanın yakın zamanda ev sahibi olacağına inanılır.

Zile'de taşla ilgili inanma ve uygulamaların yanı sıra taş oyunlarının da ön sıralarda yer aldığı görülür. Dokuz taş, yedi kule, beş taş, cüz, kel motah bu taş oyunlarından birkaçıdır.

Zile ve yöresine özgü olması nedeniyle kel motah üzerinde duracağız.

Eskiden, kaç göçün yoğun olduğu dönemlerde kiraz seyiri gününde bağ kenarlarındaki boşluklarda, kurumuş çay yataklarında, aynı bağa kiraz seyiri için gelenlerle, komşu bağlardaki kadın erkek gençlerin birlikte oynadıkları oyundur.

Bağlara çocukları nişanlı yeni dünürlerin davet edilmesi gelenek gereği olduğundan nişanlısıyla bir araya gelemeyen gençler, oyun nedeniyle bir araya gelmekte, kaynaşmaktadırlar.

Kel motah, taşla oynandığı için ve tehlikesi nedeniyle çocukların oynatılmadığı oyunlardandır. Aileler kızlarını sokağa çıkarmaya, komşu gençlerle konuşmalarına, başkalarının görmesine hatta nişanlıların bir birini görmesine izin vermezken kiraz seyirlerinde kel motah oynamalarına ses çıkarmamaktadırlar.

Bu oyun sırasında da gençlerin kızları, kızların da delikanlıları görmelerine bir nevi olanak tanınmaktadır.

Kiraz seyirlerinin yoğun olarak yapıldığı Çakır Kaya, Kara Dini, kireçli, Meydanlık vb. Yörelerde küme küme bu oyunun oynandığı görülür.

Büyükler arasında oynanan bu oyunda sayışmaca ile ebe seçilir. Oyuna katılanlarda sayı sınırlaması yoktur. En az dört kişinin olduğu oyunda sekiz – on kişinin olduğu da görülmektedir.

Herkes kendine uygun orta büyüklükte, yarım, bir, iki kilo gelebilecek bir taş alır. Ortaya irice bir kaygan taş yerleştirilir, üzerine de yumruk kadar bir taş konur. Bu iki taşın üst üste konduğu yere *kale* denir. En az on adım mesafeye de uzun bir çizgi çizilir.

Çizginin ötesinden sıra ile büyük taş üzerindeki küçük taşı kaleyi vurup devirmek için eldeki taşlar atılır.

Taşı (kaleyi) bir kişi vurup devirirse, ebe vurulan taşı sıçradığı yerden getirip büyük taşın üzerine koyuncaya kadar, taşı atıp da vuramayan ve çizginin ötesinde kalanlar kendi taşlarına koşup ya *mük* diyerek taşlarına ellerini sürerler, ya da taşlarını kapıp koşarak çizginin arkasına gelirler.

Ebe taşı yerine koyuncaya kadar bir iki kişi taşı kapıp geçebilir, ağır kalan birkaç kişi de sadece taşına elleyebildiği için, taşının başında kalır. Oyun henüz taşı atmayan ve taşı kapıp yakalanmadan çizginin ötesine geçenlerin kale taşı vurmak için çizginin ötesinden atışları ile devam eder. Çizginin ötesinden kaleye yaklaşım ebeyle yakalanmadan vurmak da serbesttir. Çizgi ile kale arasında herhangi bir kişi ebeyle yakalanırsa o kişi ebe olur, herkes çizginin ötesine geçer ve oyun yeniden başlar.

Ebe tarafından, vurulan ve sıçrayan kale taşı çabucak yerine konur da taşlarını almak için koşanların, veya taşı alıp çizginin ötesine koşanların biri yakalanırsa o ebe olur, oyun yeniden kurulur.

Kimse taşı çizginin gerisinden atıp vuramazsa, ebe ortada durup koşarak taşına varmak isteyenleri tutmaya çalışır. Elbette taşa koşmak için sağdan soldan geçmeye çalışılır. Ebe bir tarafa koşarken öbür taraftaki hızlı davranıp geçer.

Bu oyunda kaleyi arkadan vurmak da serbesttir. Taşının başına geçmiş bir kişi, ebe çizginin ötesinden geçmek isteyenlerle meşgulken kaleyi vurup devirebilir. Kale yıkıkken herkes geçebilir. Ebenin görevi burada hem kaleyi korumak, hem de kimsenin geçmesine izin vermemektir. Kale sağlamken ebe kimi yakalayabilirse ebe o olur. Kimse yakalanmadan çizginin ötesine geçerse, ebe değişmeden oyun devam eder.

Zileye özgü bir oyun olan *kel motah*, hıdrellez, nevrüz, kiraz seyri gibi kırdarda ve bağlarda ailelerin bir araya geldiği zamanlarda oynanır.

Sözümü taşlarla ilgili bir şiirimle bitirmek isterim. Saygılarımla.

ÇAKIL TAŞI

Ben bir çakıl taşıydım dere ağzında
Binlerce yılı görmüş geçirmiş

Sel sularında yıkanmış yüzü
Yazın güneş
Kışın kar altında
Eriyip akmış

Nice taşlar yakın komşumdu
Yan yana yamaçta
Karda yağmurda benim gibi aşınan
Kimi gerdanlık olan boyunlarda
Kimi
İnce parmaklarda pırlanta adına duran

Seyirine doyamazdım
Kayalar arasından göz kırpan firuzenin
Mavi mavi bakışının

Dağ köylerinde
Nazara karşı iyi gelir deyip
Çocukların omuzuna dikilen
O güzel mavi taşın
Seyirine doyamazdım

Donuk kırmızısı içinde akik
Bir sevda taşı idi sanki
Çobanların
Kavalına üflediği
Yanık bir türkü gibi

Rahatlık ve huzur veren kehribar
Sarı rengiyle
Tatlı bir uyku getirirdi
Hepimize

Altın renkli topaz
Caka satardı
Mavi renklisine

Hep peşinden koşulan zümrüt
Doğayla bütünleşmiş yeşili içinde
En çok beni sever insanlar derdi
Doğru da söylerdi hani

Temizliğin ve güzelliğin sembolü
Gelin gibi beyaz sedef
Taşların arasında belirince

Bir saygı uyandırırdı sessizce

Oltu taşı kara kara parıldar

En çok beni kullanır insanlar derdi

Tespihinden

Ağızlığına kadar

Beyoğlu taşı kakhahalar atardı övünerek

Benimle aldatırlar insanları

Çoğu kıymetli taş diye satarlar

Hepinizin rengine boyayıp

İnandırırılar

Her türlü ağrıyı kesen bakır taşı

Sertliğiyle bilinen granit

Mermer

Necef

Opal

Lal

Her biri bir işe yaradı da

Çimentosu çalınmış sıva içine

İnşaat harcı olmak düştü bana

Nice taşlar mücevher kutusunda

El bebek gül bebek

Ben teras katında dökük bir sıva

Düştü düşecek

KAYNAKÇA

1. Muharrem Kaya, Mitolojiden Efsaneye, Bağlam Yay. İst. 2007
2. Zühre İndirkaş, Türk Mitosları ve Anadolu Efsanelerinin İzsürümü, İmge Kit. Yay. İst. 2007
3. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, TTK Yay. Ank. 1971
4. Yaşar Çoruhlu, Türk Mitolojisinin Ana Hatları, Kabalcı Yay. İst. 2000
5. Prof. Dr. Hikmet Tanyu, Türklerde Taşlarla İlgili İnançlar, Kültür Bak. Yay. Ank. 1987
6. Nilgün Sözer, Taşların Gizli Gücü, Sınır Ötesi Yay. İst. 2007
7. Mehmet Yardımcı, Türk Halk Edebiyatında Nesir, Ürün Yay. Ank. 2004